

Mitindo ya Lugha katika Tovuti za Serikali Nchini Tanzania na Athari zake katika Usambazaji wa Taarifa kwa Umma

Rhoda P. Kidami
Chuo Kikuu cha Dar es Salaam

Ikisiri

Tovuti ni miongoni mwa vyanzo vinavyotumiwa na serikali ya Tanzania kusambaza taarifa kwa jamii. Lugha rasmi, yaani Kiswahili na Kiingereza, ndizo zinazotumiwa kwa usambazaji huo. Baadhi ya tovuti zina sehemu ya kuchagua lugha, hivyo, mtumiaji ana uhuru wa kuchagua lugha mojawapo kati ya hizo mbili. Katika makala hii tumechunguza jinsi lugha hizo zinavyotumiwa kwa pamoja kusambaza taarifa kwa umma wa Tanzania na duniani kote kwa ujumla. Kurasa za Kiswahili na za Kiingereza zilizomo ndani ya tovuti moja zimechunguzwa na kubainisha mitindo ya lugha inayotumiwa kisha kutathmini athari za mitindo hiyo katika usambazaji wa taarifa kwa umma. Uchunguzi huo umeongozwa na Mkabala wa Reh (2004) unaohusu aina za maandishi ya kijamiilughaulumbi katika jamii zenye wingilugha. Data zilikusanywa kutoka katika tovuti za wizara za serikali ya Tanzania. Tovuti zilizohusishwa ni zile zenye sehemu ya uchaguzi wa lugha ili kuwezesha ulinganishi wa matumizi ya lugha kati ya kurasa za Kiswahili na zile za Kiingereza. Matokeo ya utafiti huu yanadhihirisha matumizi ya lugha mseto kati ya Kiswahili na Kiingereza yaliyopo katika mtindo wa ujalizaji. Mtindo huu ni faafu kwa watumiaji wenye uelewa wa lugha zote mbili ilhali kwa wenye uelewa wa lugha moja, yaani Kiswahili au Kiingereza, watapata baadhi tu ya taarifa.

1.0 Utangulizi

Serikali huweza kutumia njia mbalimbali kusambaza taarifa kwa wananchi wake. Matalani, kwa kutumia mikutano ya hadhara, ripoti rasmi za kiserikali, vyombo vya habari (redio, televisheni na magazeti) na matumizi ya mfumo wa teknolojia, habari na mawasiliano (TEHAMA). Kwa upande wa TEHAMA, hususani matumizi ya intaneti, serikali inaweza kutoa huduma mbalimbali kwa wananchi kwa kupitia njia za kielektroniki kutegemeana na hatua ya maendeleo ya TEHAMA ya nchi husika. Tafiti mbalimbali zinadhihirisha kuwa matumizi ya TEHAMA yanaleta ufanisi, uwazi na uwajibikaji wa taasisi mbalimbali za serikali. Halikadhalika, huduma humfikia moja kwa moja anayehitaji bila kuwa na mlundikano wa mafaili ya karatasi na hatimaye kupunguza gharama za kiutawala pamoja na muda (Kaaya 2004; Asimwe na Lim, 2010; Mwakyusa, 2015; Magayane, Mokuu, na Lanrong, 2016; Mtebe na Kondoro, 2017; Verkijika na De Wet, 2018).

Kutokana na mfumo huo wa TEHAMA kuonekana kuwa bora, serikali mbalimbali duniani zimeunda tovuti ambazo hutumiwa kama kiunganishi kati ya serikali husika pamoja na wananchi wake. Wananchi wanaweza kuwasiliana na serikali zao moja kwa moja kwa kutumia tovuti na pia serikali inaweza kusambaza taarifa mbalimbali kwa umma. Huduma mojawapo inayoweza kutolewa na serikali kupitia njia za kielektroniki ni kusaidia shughuli za kidemokrasia, kama vile kupiga kura mtandaoni, kufanya kampeni za kisiasa, kujiandikisha kwa wapiga kura pamoja na wananchi kutoa maoni mbalimbali kwa serikali. Vilevile, huduma za kielektroniki zinaweza kuwasaidia raia kupata huduma mbalimbali, kama uhuishaji wa leseni za udereva, ulipaji wa kodi mbalimbali za serikali, na upataji wa taarifa zinazohusu afya, kilimo, na ujasiriamali (Silcock, 2001; Kaaya, 2004). Kwa mfano, serikali ya Singapore ilianzisha huduma za kielektroniki ili kuongeza ushiriki wa raia katika demokrasia. Hatimaye, nchi hiyo ilikuwa ya kwanza duniani kufanya sensa kwa njia ya mtandao (Netchaeva, 2002). Kwa upande wa Tanzania, mbinu za ki-TEHAMA (kama vile mitandao ya kijamii na tovuti) zilisaidia ukusanyaji wa maoni kuhusu maudhui ya kwenye katiba mpya (CIPESA¹, 2015).

Pamoja na kuongezeka kwa uanzishwaji wa tovuti duniani, zilizo nyingi zimedhihirika kukumbwa na changamoto mbalimbali, hususani kwa nchi zinazoendelea. Changamoto mojawapo ni kutokuwa na miundombinu mizuri inayoruhusu matumizi ya vifaa vya kielektroniki, hasa katika sehemu za vijijini. Hii ni pamoja na ukosefu wa umeme na ugumu wa upatikanaji wa vifaa vyenye uwezo wa kupokea huduma za intaneti, kama vile kompyuta na simu. Kwa upande wa nchi za Kiafrika, tovuti nyingi zimetawaliwa na matumizi ya Kiingereza, lugha ambayo inaeleweka kwa watu wachache (Kaaya, 2004; CIPESA, 2015; Verkijika na De Wet, 2018). Vilevile, baadhi ya tovuti upatikanaji wake ni mgumu na pia ni vigumu kuzitumia. Ugumu huu unatokana na jinsi zilivyotengenezwa lakini pia baadhi ya watumiaji hawana maarifa ya TEHAMA. Aidha, baadhi ya tovuti zimedhihirika kutohuishwa mara kwa mara. Kutokana na changamoto hizo, yale yanayokuwa katika tovuti hayawafikii walengwa kama inavyotarajiwa (Sæbø, 2012; CIPESA, 2015; Magayane, Mokuu na Lanrong, 2016; Mtebe na Kondoro, 2017).

Halikadhalika, nchini Tanzania matumizi ya TEHAMA yameonekana kuwa faafu na kwamba yanapunguza gharama za kiutawala, yanaongeza ushiriki wa wananchi katika utoaji wa maoni, na pia kuwezesha uboreshaji wa utoaji wa huduma kwa jamii. Kutokana na ufaafu huo, serikali ya Tanzania katika mkakati wake wa matumizi ya TEHAMA serikalini ilidhamiria kuanzisha matumizi hayo kwa nchi nzima. Matokeo yakawa uundaji wa Wakala wa TEHAMA Serikalini² ambao ulifanywa chini ya Ofisi ya Rais, Menejiment ya Utumishi wa Umma na

¹ Collaboration on International ICT Policy in East and Southern Africa.

² Wakala wa TEHAMA serikalini ni tafsiri ya *e-Government Agency*.

Utawala Bora mwaka 2012 (CIPESA, 2015). Kutokana na dhamira ya kutumia TEHAMA serikalini, karibia kila wizara nchini Tanzania imeunda tovuti ili kuweza kuwasiliana na wananchi kwa urahisi. Kwa kutumia tovuti hizo, huduma mbalimbali zinapatikana mtandaoni hivyo kutowalazimu wananchi kwenda kwenye ofisi husika kufuata huduma hizo. Mathalani, matangazo ya tenda mbalimbali za serikali, kibali cha kusafiri nje ya nchi, matokeo ya mitihani kama vile ya darasa la saba, kidato cha nne na cha sita. Aidha, fomu za maombi mbalimbali (kama vile pasi za kusafiria) zinapatikana mtandaoni ambapo wananchi wanaweza kuzipakua na kuzijaza kisha kuzipeleka sehemu husika. Si hivyo tu, wananchi wanaweza pia kulipa bili mbalimbali kwa njia za kielektoniki, kama vile za umeme na maji (Sæbø, 2012). Kutokana na umuhimu wa tovuti nchini Tanzania, lengo la makala hii ni kuchunguza mitindo ya lugha katika tovuti hizo kisha kutathmini athari zake katika usambazaji wa taarifa kwa umma.

Tovuti za serikali nchini Tanzania ni nyingi zikiwamo za wizara, mashirika, taasisi, na idara mbalimbali. Katika utafiti huu sampuli ya tovuti tisa (09) zilizopo chini ya wizara mbalimbali ndizo zilizochunguzwa. Tovuti hizo ni www.utumishi.go.tz (Ofisi ya Rais - Menejimenti ya Utumishi wa Umma na Utawala Bora), www.vpo.go.tz (Ofisi ya Makamu wa Rais Muungano na Mazingira), www.moh.go.tz (Wizara ya Afya na Ustawi wa Jamii, Jinsia Wazee na Watoto), www.moe.go.tz (Wizara ya Elimu, Sayansi na Teknolojia), www.habari.go.tz (Wizara ya Habari, Utamaduni, Sanaa na Michezo), www.maji.go.tz (Wizara ya Maji na Umwagiliaji), www.mwt.go.tz (Wizara ya Ujenzi, Uchukuzi, na Mawasiliano), www.sheria.go.tz (Wizara ya Katiba na Sheria), na www.madini.go.tz (Wizara ya Madini).

Usampulishaji nasibu taratibishi ulitumiwa kuteua sampuli ya tovuti hizo. Wizara kumi na tisa (19) za serikali ya Tanzania ziliondeshwa kwa mtiririko wa jinsi zilivyotangazwa wakati wa kuundwa kwa Serikali ya Awamu ya Tano. Katika orodha hiyo, wizara ya kwanza iliingizwa kwenye sampuli kisha ilirukwa wizara mojamoja. Pale ambapo wizara zilizotakiwa kuingizwa kwenye sampuli zilibainika kutokuwa na tovuti zenye kurasa za Kiingereza na Kiswahili, ziliteuliwa wizara zilizofuatia. Data zilikusanywa miezi ya Agosti na Septemba, mwaka 2019 kwa kusoma kurasa za mwanzo za tovuti husika.

Utafiti huu unahusu mitindo ya lugha. Kwa ujumla, mitindo hiyo inaweza kufafanuliwa kuwa ni namna tofautitofauti za matumizi ya lugha kutegemeana na muktadha. Kwa mfano, utofauti wa kimatamshi, kimsamiati, na hata miundo ya kisarufi. Kutofautiana huko kunaweza kusababishwa na tofauti za kimaeneo au kitabaka. Mifano ya mitindo mbalimbali ya lugha ni kama vile rejesta, misimu, agoti, jagoni, na lahaja (Mwansoko, 1991; King'ei, 2010). Kwa upande wa jamii zenye wingilugha, zinaweza kuwa na matumizi ya lugha moja tu bila kuchanganya na nyingine (monolugha) au mchanganyiko wa lugha zaidi ya moja ambazo zinabeba taarifa tofauti (polilugha). Halikadhalika, matumizi ya lugha moja au zaidi ambazo zimeambatishwa na tafsiri ya lugha nyingine (homolugha). Hiyo

nayo ni mitindo ya lugha katika jamii zenye wingilugha (Backhaus, 2007). Pamoja na kuwapo kwa mitindo mbalimbali ya lugha katika jamii kama ilivyokwishaelezwa, iliyochunguzwa katika utafiti huu ni ile inayohusisha matumizi ya lugha zaidi ya moja (yaani Kiswahili na Kiingereza) katika utoaji wa taarifa kwenye tovuti za serikali nchini Tanzania.

Utafiti ulifanywa kwa kuongozwa na Mkabala wa Reh (2004) unaohusu matumizi ya lugha katika jamii zenye wingilugha. Katika mkabala huu, maandishi ya kwenye jamii zinazotumia lugha zaidi ya moja yanaweza kuainishwa katika mitindo mbalimbali ili kuweza kutofautisha matumizi ya lugha kati ya eneo moja na lingine. Mkabala huu una misingi mikuu mitatu ambayo ni: Nafasi inayoachwa kati ya maandishi ya lugha moja na nyingine, mwonekano wa maandishi pamoja na mpangilio wa lugha katika matini. Msingi wa tatu ndio uliotumiwa kuchunguza mitindo ya lugha katika tovuti za serikali nchini Tanzania na athari zake katika usambazaji wa taarifa kwa umma. Katika msingi huo, yaani mpangilio wa lugha katika matini, matumizi ya lugha yanaweza kuainishwa katika mitindo minne.

Mtindo wa kwanza ni urudufishaji fumbato ambao matini huandikwa kwa lugha fulani kisha kuambathishwa na tafsiri ya lugha nyingine ambayo inafumbata taarifa zote zilizotolewa kwenye matini ya awali. Mtindo wa pili ni urudufishaji usofumbato. Katika mtindo huu matini ya lugha fulani huambathishwa na tafsiri ya lugha nyingine isiyofumbata taarifa zote zinazopatikana katika matini ya awali. Urudufishaji achanishi ni mtindo wa tatu ambao taarifa hutolewa kwa kutumia lugha mbili au zaidi katika matini kisha kila lugha hutumiwa kutoa taarifa za ziada ambazo hazikutolewa kwa lugha nyingine. Mtindo wa mwisho ni ujalizaji ambao lugha zaidi ya moja hutumiwa katika matini huku kila lugha ikiwa na taarifa tofauti na zile zilizotolewa kwa kutumia lugha nyingine. Mitindo hiyo ilitumiwa kuchunguza matumizi ya lugha katika tovuti za serikali nchini Tanzania ili kubainisha kama ni ya kiurudufishaji fumbato, urudufishaji usofumbato, urudufishaji achanishi, au ujalizaji.

Aidha, kutokana na kuongezeka kwa uundwaji wa tovuti nchini Tanzania, tafiti mbalimbali zimefanywa, hususani kuchunguza upatikanaji na utumiaji wa tovuti hizo ili kutathmini kama taarifa pamoja na huduma zinazotolewa zinawafikia walengwa au la. Baadhi ya tafiti hizo zimejadiliwa katika sehemu inayofuata.

2.0 Tafiti Mbalimbali kuhusu Matumizi ya Tovuti Nchini Tanzania

Tukianza na Kaaya (2004), alichunguza hadhi za tovuti za serikali katika nchi za Afrika Mashariki, yaani Kenya, Tanzania na Uganda. Utafiti huu unadhihirisha kwamba tovuti za serikali katika nchi hizo tatu zinakabiliwa na changamoto mbalimbali ikiwamo ukosefu wa wataalamu wa TEHAMA. Ukosefu huu unasababisha tovuti zilizoanzishwa kutoendelezwa na kutoboreshwa zaidi. Hali kadhalika, umedhihirika ukosefu wa vifaa vya kielekroniki, kama vile kutokuwa na kompyuta za kutosha katika taasisi mbalimbali za serikali. Kwa upande wa watumiaji, ni watu wachache katika nchi za Tanzania, Kenya na Uganda wenye uwezo wa kugharimia mawasiliano ya intaneti. Kaaya (2004) anasema kwamba kati ya jumla ya watu milioni tisini na moja (91) katika nchi hizo, ni watu milioni moja tu (01) wenye uwezo wa kugharimia intaneti. Hivyo, data hizi zinatadokezea kwamba yale yanayowasilishwa kwenye tovuti huwafikia watu wachache kati ya wengi waliokusudiwa kuyapata.

Kaaya (2004) alichunguza pia lugha zinazotumiwa kwenye tovuti kama zinawakilisha lugha zinazoeleweka kwa jamii inayokusudiwa au la. Matokeo yanadhihirisha kwamba katika nchi za Kenya na Uganda maudhui ya kwenye tovuti yametolewa kwa kutumia Kiingereza. Kwa upande wa Tanzania, Kiswahili na Kiingereza zimetumiwa katika tovuti ambapo mtumiaji ana uhuru wa kuchagua lugha anayoipendelea. Pamoja na kwamba utafiti huo unadhihirisha matumizi ya lugha hizo mbili katika tovuti za serikali nchini Tanzania, bado kuna haja ya kuchunguza zaidi kipengele hiki. Kwa mfano, je, maudhui yanayowasilishwa kwenye ukurasa wa Kiingereza ni yaleyale yanayojitokeza katika ukurasa wa Kiswahili?

Naye Sæbó (2012) alichunguza hadhi za tovuti za serikali nchini Tanzania. Utafiti huu unabainisha kwamba pamoja na kuwa tovuti zinatumiwa na serikali kuwasiliana na wananchi wake, bado kuna changamoto mbalimbali ambazo zinatakiwa kufanyiwa kazi ili mawasiliano hayo yawe bora zaidi. Kwanza kuna tatizo la uhuishaji wa tovuti. Tovuti nyingi hazihuishwi ili kuendana na wakati. Pia, kuna tatizo la wafanyakazi wachache wa serikali ambao hawataki kubadilika. Watu hawa wanang'ang'ania matumizi ya njia za zamani za mawasiliano za kutumia kalamu na karatasi. Kama ilivyobainika katika utafiti wa Kaaya (2004), Sæbó (2012) naye anadhihirisha ukosefu wa wataalamu wa TEHAMA, kuwapo kwa kompyuta chache katika ofisi za serikali, na pia tatizo la upatikananji wa intaneti katika sehemu zote za nchi. Ingawa mtafiti huyu hakugusia kabisa kipengele cha lugha (ambacho ni kipengele muhimu cha mtindo), kuna haja ya kukichunguza kwa sababu ndiyo nyenzo kuu ya kusafirishia ujumbe kutoka kwenye tovuti kwenda kwa watumiaji.

Utafiti uliofanywa na CIPESA (2015) unaonesha kwamba tovuti nyingi nchini Tanzania zina taarifa ambazo hazihuishwi. Hali hii inatokana na kukosekana kwa usimamizi mzuri wa uhuishaji wa maudhui. Vilevile, tovuti hazijaandaliwa kwa kuzingatia mahitaji ya watu wenye ulemavu. Kwa mfano, hakuna maudhui

yaliyolengwa kwa raia wenye matatizo ya kusikia au uoni hafifu. Kwa upande wa lugha, utafiti huu unabainisha matumizi ya lugha ya kigeni (Kiingereza) kama inavyoonekana katika nukuu ifuatayo:

Kiswahili ni lugha ya Taifa, na sehemu ya 3.9.3 (vi) katika mpango wa TEHAMA wa Taifa inapendekezwa kwamba lugha ya taifa ndiyo faafu kutumiwa katika mawasiliano ya kiteknolojia. Hata hivyo, wizara za serikali, idara na mashirika mbalimbali zimedhihirika mara nyingi kutumia lugha ya Kiingereza katika tovuti na uwasilishaji wa nyaraka mbalimbali. Taasisi nyingine hukabiliana na tatizo hilo kwa kuanzisha tovuti zenye matumizi ya lughawili (CIPESA, 2015: 12) [Tafsiri yangu].

Kama inavyoonekana katika nukuu hapo juu, Kiingereza hutumiwa katika tovuti na wakati mwingine kuchanganywa na Kiswahili. Utafiti huo unapendekeza matumizi ya Kiswahili kwa kuwa ndiyo lugha ya taifa na inayoweza kuleta ufanisi wa upatikanaji wa habari kwa wananchi. Pamoja na mapendekezo hayo, lugha zote mbili zina umuhimu kwa sababu tovuti hutumiwa na umma wa ndani na nje ya Tanzania. Jambo la kuzingatia ni matumizi sahihi ya lugha hizo kutegemeana na kundi lengwa.

Watafiti wengine waliochunguza hadhi za tovuti za serikali ya Tanzania ni Magayane, Mokua na Lanrong (2016). Watafiti hawa wanaunga mkono utafiti wa CIPESA (2015) kuwa katika tovuti za serikali kuna matumizi ya uwililugha kati ya Kiingereza na Kiswahili. Tofauti na Kaaya (2004) ambaye anasema kwamba tovuti za serikali nchini Tanzania zina sehemu ya kuchagua lugha, Magayane, Mokua na Lanrong (2016) wanatoa matokeo tofauti. Kati ya tovuti hamsini na moja (51) za wizara na mashirika mbalimbali ya kiserikali walizozichunguza nchini Tanzania, asilimia hamsini (50%) hazina sehemu ya kuchagua lugha. Hivyo, mtumiaji analazimika kutumia lugha iliyotumiwa kwenye tovuti bila kujali kama anaimudu vyema au la. Utofauti huu wa taarifa unazidi kuchochea raghba ya kufanya utafiti katika eneo hili hasa ikizingatiwa kwamba pamoja na changamoto mbalimbali bado tovuti ni njia inayotumiwa na serikali kuwasiliana na wananchi wake. Aidha, mawasiliano hayo hufanywa kwa kutumia lugha.

Utafiti mwingine ni wa Mtebe na Kondoro (2017) ambao walichunguza tovuti za serikali nchini Tanzania. Matokeo ya utafiti huo yanadhihirisha kwamba huduma na taarifa nyingi zilizopo kwenye tovuti mbalimbali haziwafikii raia. Kwa mfano, baadhi ya nyaraka ambazo zimepakiwa kwenye tovuti zimedhihirika kutofunguka. Halikadhalika, baadhi ya tovuti ni vigumu kuzitumia kwa sababu zinachukua muda mrefu kufunguka. Watafiti hawa wamegusia kidogo kipengele cha lugha kwa kusema kwamba, tovuti nyingi za serikali zimeandaliwa kwa kutumia lugha ya Kiingereza ikilinganishwa na Kiswahili ingawa Kiingereza ni lugha ya pili kwa Watanzania wengi. Hoja kwamba Kiingereza ni lugha ya pili

kwa Watanzania walio wengi inaungwa mkono na watafiti mbalimbali, kama vile Roy-Campbell na Qorro (1997), Brock-Utne (2000), na Petzell (2012).

Hitimisho la Mtebe na Kondoro (2017) ni kwamba tovuti ziandaliwe kwa Kiswahili kwa sababu ndiyo lugha ya kwanza kwa wananchi walio wengi nchini Tanzania. Mawazo haya yanalandana na ya CIPESA (2015) pamoja na Magayane, Mokuu na Lanrong (2016) ambao wanasema kwamba kwa kawaida watumiaji wa tovuti wanapata taarifa kwa kutumia lugha na wanafurahia inapotumiwa lugha yao ya kwanza. Wanaendelea kusema kuwa kwa kuzingatia kwamba Kiswahili ni lugha mama na ya taifa nchini Tanzania, taarifa zinazotakiwa kuufikia umma wa Watanzania hazina budi kuwasilishwa kwa Kiswahili ili kurahisisha mawasiliano.

Tafiti mbalimbali zinadhihirisha kuwa lugha kuu ya mawasiliano nchini Tanzania ni Kiswahili. Ndiyo lugha ya taifa inayotumiwa na serikali kuwasiliana na wananchi wake. Pamoja na hayo, Kiingereza nacho kimepewa hadhi ya kuwa lugha rasmi kama ilivyo kwa Kiswahili (Rubagumya 1990; Bwenge 2009; Kingei 2010; Petzell 2012; Kidami 2018). Kwa kuwa Kiswahili na Kiingereza ni lugha rasmi nchini Tanzania, ni vizuri zote zikitumiwa katika tovuti za serikali. Wananchi wanaoelewa na wanaopenda kutumia Kiswahili wanaweza kupata taarifa mbalimbali kwa kutumia lugha hiyo. Vilevile, wale ambao ni mahiri wa lugha ya Kiingereza na wanapenda kukitumia watapata taarifa mbalimbali kwa lugha hiyo. Matumizi ya lugha ya Kiingereza yatasaidia jamii pana zaidi kupata taarifa mbalimbali zinazowekwa kwenye tovuti husika. Mathalani, wageni wanaoishi nchini Tanzania ambao hawafahamu Kiswahili na watu kutoka mataifa mengine duniani kote ambao wangependa kufahamu mambo mbalimbali yanayohusu Tanzania. Jambo la msingi ni kuzingatia matumizi sahihi ya lugha zote mbili katika tovuti husika.

Kwa kuwa tovuti mbalimbali za serikali ya Tanzania zina sehemu ya kuchagua lugha, matumizi ya lugha katika kurasa za Kiswahili na za Kiingereza yamelinganishwa ili kubainisha mitindo ya lugha. Kisha, kutathmini athari zake katika usambazaji wa taarifa kwa umma wa ndani na nje ya Tanzania. Matokeo ya utafiti huu kutokana na data zilizokusanywa yamewasilishwa na kujadiliwa katika sehemu inayofuata.

3.0 Matumizi ya Lugha katika Tovuti za Serikali Nchini Tanzania na Athari zake katika Usambazaji wa Taarifa kwa Umma

Tovuti ni miongoni mwa njia za mawasiliano zinazotumiwa na serikali kuwasiliana na wananchi wake kama ilivyodhihirishwa na data za utafiti huu. Mathalani, Wizara ya Katiba na Sheria katika tovuti yake imetoa matangazo kuhusu nafasi za kazi katika Tume ya Utumishi na Mahakama, majina ya waliochaguliwa kujiunga na Chuo cha Mahakama Lushoto, na taarifa kwa umma kuhusu mkutano wa wanasheria serikalini. Halikadhalika, Wizara ya Maji na Umwagiliaji katika tovuti yake imetoa orodha ya kampuni na taasisi zenye vibali vya kutafiti na kuchimba visima vya maji Tanzania Bara na pia utaratibu wa

kuchimba mabwawa. Nayo Wizara ya Habari, Utamaduni, Sanaa na Michezo imetoa taarifa kwa wananchi kuhusu jinsi ya kupata kitambulisho cha mwanahabari, kusajili gazeti, na uombaji wa ukumbi wa mikutano ambao unapatikana katika wizara hiyo. Kwa ujumla, kila tovuti iliyochunguzwa imesheheni taarifa ambazo ni muhimu kwa umma wa ndani na hata nje ya Tanzania.

Aidha, lugha ni kipengele muhimu sana katika tovuti kwa sababu ndicho chombo kinachotumiwa kusafirisha ujumbe. Hivyo, matumizi ya lugha inayoeleweka vizuri kwa walengwa wa tovuti husika ni muhimu ili taarifa mbalimbali ziweze kuwafikia kwa uhakika. Lugha za Kiswahili na Kiingereza ndizo zilizotumiwa kwenye tovuti zilizochunguzwa nchini Tanzania. Kila tovuti imedhihirika kuwa na sehemu ya kuchagua lugha kati ya hizo mbili. Hivyo, mtumiaji wa tovuti ana uhuru wa kuchagua lugha anayoipenda au pengine ile anayoielewa vizuri. Nafasi hiyo ya kuchagua lugha inatupatia dokezo kwamba katika kurasa za Kiswahili maudhui yamewasilishwa kwa Kiswahili. Vivyo hivyo kwa upande wa kurasa za Kiingereza tunatarajia maudhui yawe yametolewa kwa kutumia lugha hiyo. Hata hivyo, data za utafiti huu zinadhihirisha matokeo tofauti. Tovuti zote tisa (09) zilizochunguzwa zimedhihirika kuwa na matumizi ya uchanganyaji wa lugha kati ya Kiswahili na Kiingereza. Tazama Jedwali Na. 1 lifuatalo kwa ufafanuzi zaidi:

Jedwali Na. 1: Data za Tovuti Kuonesha Uchanganyaji Lugha

Jedwali 1: Uchanganyaji Lugha katika Tovuti za Serikali Nchini TanzaniaNa.	Tovuti	Mifano ya Matumizi ya Kiingereza kwenye Kurasa za Kiswahili	Mifano ya Matumizi ya Kiswahili kwenye Kurasa za Kiingereza
1.	www.utumishi.go.tz	i. News and Events ii. Visits today	i. Toleo Na. 28 la tarehe 12 Julai 2019 ii. Waajiri washauriwa kutoa mafunzo kwa viongozi wa mabaraza ya wafanyakazi
2.	www.vpo.go.tz	i. Announcements ii. Vice President's Office	i. Tamko la Katibu Mkuu Juu ya Siku ya Mazingira Duniani 2019 ii. Waziri Simbachawene afanya mazungumzo na Waziri Aboud Zanzibar
3.	www.moh.go.tz	i. Created on Jumapili, 03 March 2019 15:03 ii. Week hii	i. Mh. Umyy Mwalimu aongoza kikao cha mwaka cha wadau wa sekta ya afya. ii. Tanzania ni miongoni mwa nchi 50 zenye mifumo imara ya udhibiti ubora wa bidhaa za vyakula na dawa
4.	www.moe.go.tz	i. News and Updates ii. View all news	i. Hotuba ya bajeti 2019/20 ii. Kujiunga na mafunzo ya

			ualimu vyuo vya serikali
5.	www.habari.go.tz	i. Search ii. Type here to search	i. Sisi ni nani ii. Mkakati wa serikali ni kuhakikisha TBC inasikika nchi nzima
6.	www.maji.go.tz	i. How do you rate our website? ii. Advertisements	i. Uteuzi wa Mkurugenzi Mkuu wa RUWASA ii. Profesa Mbarawa akagua miradi yenye changamoto Mbulu
7.	www.mwt.go.tz	i. Speeches za hivi karibuni ii. August 14, 2019	i. Kamati yapongeza utekelezaji miradi ya barabara ii. Mkutano wa mawaziri wa sekta ya TEHAMA Habari Uchukuzi na Hali ya hewa
8.	www.sheria.go.tz	i. Type here to search ii. e-Ticket	i. Maboresho ya Mfumo wa Haki Jinai Nchini ii. Dkt. Mahiga apokea mapendekezo ya mabadiliko ya sheria ya mirathi
9.	www.madini.go.tz	i. Read More ii. Type here to search	i. Kamati ya Bunge yaipongeza Wizara ya Madini ii. Waziri Biteko ateta na wenye nia ya kuwekeza nchini

Chanzo: Data za Uwandani, Agosti - Septemba (2019)

Uchanganyaji wa lugha kati ya Kiswahili na Kiingereza umetapakaa katika tovuti za serikali nchini Tanzania. Tukirejelea mifano inayoonekana katika Jedwali Na. 1, kurasa zote, yaani za Kiswahili na za Kiingereza, zina mchanganyiko wa lugha hizo mbili. Aidha, uchanganyaji huo umedhihirika kuwa katika viwango tofauti. Kwanza ni uchanganyaji wa lugha katika kiwango cha neno. Katika kiwango hiki, maneno ya Kiswahili na ya Kiingereza yametumiwa kwa pamoja kuunda kirai au sentensi. Kwa mfano, katika tovuti ya *www.moh.go.tz* kama inavyoonekana katika jedwali hilo, kuna sentensi ‘*Created on Jumapili, 03 March 2019 15:03*’ na kirai ‘*Week hii*’ ambavyo vimeundwa kwa mchanganyiko wa maneno ya Kiswahili na ya Kiingereza. Pia, katika tovuti ya *www.mwt.go.tz* kuna kirai ‘*Speeches za hivi karibuni*’ kilichoundwa kwa mchanganyiko wa neno la Kiingereza na mengine ya Kiswahili. Vifungu hivyo vya maneno vimetumiwa katika kurasa za Kiswahili.

Uchanganyaji mwingine uliodhihirika ni wa kiwango cha kirai au sentensi. Virai au sentensi za lugha tofauti zimetumiwa kwa pamoja. Mathalani, mifano ya sentensi za Kiswahili kwenye kurasa za Kiingereza kama zinavyoonekana katika Jedwali Na. 1. Sentensi hizo zimetumiwa katika kurasa za Kiingereza, hivyo, kusababisha kuwapo kwa mchanganyiko wa Kiswahili na Kiingereza katika kurasa husika. Matumizi hayo ya uchanganyaji wa lugha katika tovuti yanadokeza kwamba kwa msomaji mwenye uelewa wa Kiswahili pekee hatapata ujumbe kamili kama ulivyokusudiwa, vivyo hivyo kwa msomaji mwenye uelewa wa Kiingereza tu. Ujumbe kamili utawafikia wasomaji wenye uelewa wa lugha zote mbili, yaani Kiswahili na Kiingereza.

Kama ilivyokwishaelezwa katika sehemu iliyotangulia, kuraza zote za tovuti zilizochunguzwa zimedhihirika kuwa na mchanganyiko wa Kiswahili na Kiingereza. Matokeo haya yanalandana na ya CIPESA (2015) pamoja na Magayane, Mokuu na Lanrong (2016) kuwa kuna matumizi ya uchanganyaji msimbo. Kwa mujibu wa Reh (2004), uchanganyaji msimbo huzalisha maandishi ya kijamiilughaulumbi ambayo yanaweza kuwa katika mtindo wa urudufishaji fumbato, urudufishaji usofumbato, urudufishaji achanishi, au ujalizaji.

Tukianza na kurasa za Kiswahili za tovuti zilizochunguzwa, yamedhihirika matumizi ya lugha mchanganyiko katika mtindo wa ujalizaji. Lugha ya Kiswahili imetumiwa kutoa baadhi ya taarifa huku taarifa zingine zikitolewa kwa Kiingereza. Mathalani, katika tovuti ya Wizara ya Ofisi ya Makamu wa Rais Muungano na Mazingira (www.vpo.go.tz), jina la wizara limeandikwa kwa Kiingereza (*United Republic of Tanzania, Vice President's Office*) kwenye ukurasa wa Kiswahili. Halikadhalika, vichwa vyote vidogovidogo vya habari vimeandikwa kwa lugha ya Kiingereza. Maelezo yaliyopo chini ya vichwa hivyo yameandikwa kwa Kiswahili na mengine kwa Kiingereza. Ingawa ukurasa ni wa Kiswahili, taarifa nyingi zimetolewa kwa Kiingereza na kujalizwa kwa Kiswahili.

Mfano mwingine ni tovuti ya Wizara ya Afya na Ustawi wa Jamii, Jinsia Wazee na Watoto (www.moh.go.tz) ambayo katika ukurasa wake wa Kiswahili jina la wizara limeandikwa kwa Kiingereza (*Ministry of Health, Community Development, Gender, Elderly and Children*). Ndani ya ukurasa huo matumizi ya Kiswahili yametawala lakini yakiwa yamejalizwa kwa Kiingereza. Kwa mfano, katika ukurasa huo kuna sehemu ambayo wanakusanya maoni kutoka kwa watumiaji wa tovuti kwa kuweka swali ‘Unaionaje tovuti yetu?’ Chini ya swali hilo kuna vipengele vitatu vya kuchagua ambavyo ni *imeboreshwa, nzuri, na nzuri sana*. Baada ya vipengele hivyo, limefuata neno la Kiingereza *submit* (tuma)³. Hivyo, ingawa swali pamoja na majibu ya kuchagua yametolewa kwa Kiswahili, taarifa zinazohusu utumaji wa majibu zimejalizwa kwa Kiingereza.

Vivyo hivyo, katika ukurasa wa Kiswahili kwenye tovuti ya Wizara ya Elimu, Sayansi, na Teknolojia (www.moe.go.tz), taarifa zimetolewa kwa Kiswahili na kujalizwa kwa Kiingereza. Kwa mfano, kuna kichwa kidogo cha habari ‘*Matukio Yanayotarajiwa*’ ambacho chini yake umetolewa ufafanuzi kwa Kiingereza kuwa ‘*Has no item to show*’ (Hakuna taarifa ya kuwasilisha). Nayo tovuti ya Wizara ya Katiba na Sheria (www.sheria.go.tz) katika ukurasa wake wa Kiswahili matumizi ya Kiswahili yametawala lakini majina ya siku na miezi yametajwa kwa Kiingereza, mathalani, matumizi ya majina *August, June* na *May* badala ya Agosti, Juni na Mei. Katika kichwa kidogo cha habari ‘*Matangazo*’ kwa mfano, kuna sentensi ‘*Tangazo la kuitwa kwenye usaili Tume ya Utumishi wa Mahakama 7th August 2019.*’ Katika sentensi hiyo, taarifa za kuitwa kwenye usaili

³ Maneno ya Kiswahili yaliyowekwa kwenye mabano baada ya maneno ya Kiingereza ni tafsiri iliyofanywa na mwandishi wa makala hii.

zimetolewa kwa Kiswahili lakini taarifa kuhusu tarehe zimejalizwa kwa Kiingereza. Kwa ujumla, matumizi ya lugha katika kurasa za Kiswahili za tovuti zote tisa (09) zilizochunguzwa yametawaliwa na mtindo wa ujalizaji kati ya Kiswahili na Kiingereza.

Kwa upande wa kurasa za Kiingereza, matumizi ya lugha hayatofautiani na yale yaliyodhihirika kwenye kurasa za Kiswahili. Lugha hizo mbili zimetumiwa kwa pamoja kwa mtindo wa ujalizaji. Kwa mfano, kwenye ukurasa wa Kiingereza wa tovuti ya Wizara ya Katiba na Sheria (www.sheria.go.tz), baadhi ya maelezo kwenye habari picha yametolewa kwa Kiswahili. Pia, ingawa vichwa vyote vidogovidogo vya habari vimeandikwa kwa Kiingereza, maelezo yanayofuata ni mchanganyiko wa Kiswahili na Kiingereza. Mathalani, katika sehemu ya *Publication* (Machapisho), chini yake kuna taarifa kuhusu ‘*Majina ya waliochaguliwa kujiunga Chuo cha Mahakama Lushoto.*’ Vivyo hivyo, katika tovuti ya Wizara ya Madini (www.madini.go.tz), habari picha zimefafanuliwa kwa kutumia Kiswahili. Kwa mfano, ‘*Waziri wa Madini Doto Biteko akimweleza jambo Mzee Eric Mchata.*’

Mfano mwingine ni ukurasa wa Wizara ya Ujenzi, Uchukuzi na Mawasiliano (www.mwt.go.tz) ambao maelezo ya kwenye habari picha ni ya Kiswahili, kama vile ‘*Waziri Kamwele asisitiza kuwaondoa wapangaji wasiolipa katika nyumba za serikali.*’ Vilevile, katika kichwa kidogo cha habari ‘*Latest Speeches*’ (Hotuba za hivi Karibuni), chini yake vichwa vya hotuba husika vimeandikwa kwa Kiswahili. Kwa mfano, ‘*Hotuba ya Waziri wa Ujenzi, Uchukuzi na Mawasiliano Mheshimiwa Mhandisi Isack Aloyce Kamwele (MB) akiwasilisha Bungeni Mpango wa Makadirio.*’ Hivyo, vichwa vya habari vimeandikwa kwa Kiingereza lakini yaliyomo ndani yameandikwa kwa Kiswahili.

Hivyo basi, ingawa kuna sehemu ya kuchagua lugha katika tovuti za serikali, yaani Kiswahili au Kiingereza, ndani ya tovuti yamedhihirika matumizi ya lugha mseto yaliyoko katika mtindo wa ujalizaji. Lugha za Kiswahili na Kiingereza zimedhihirika kutegemeana katika ukamilishaji wa taarifa zinazotolewa. Matumizi haya yana athari chanya kwa watumiaji wenye uelewa wa lugha zote mbili kwani wataelewa kwa ukamilifu taarifa zilizomo kwenye tovuti. Kwa upande mwingine, kuna athari hasi kwa watumiaji wenye uelewa wa lugha moja tu, yaani Kiswahili au Kiingereza. Watumiaji wenye uelewa wa Kiswahili pekee wataelewa taarifa zilizotolewa kwa Kiswahili. Vivyo hivyo, kwa upande wa Kiingereza, taarifa zitawafikia watumiaji wenye uelewa wa lugha hiyo.

Kwa mfano, katika ukurasa wa Kiswahili wa Wizara ya Maji na Umwagiliaji (www.maji.go.tz) kuna kipengele ambacho watumiaji wanaombwa kutoa maoni yao juu ya tovuti husika. Kichwa cha habari kimeandikwa kwa Kiswahili ‘*Maoni juu ya tovuti.*’ Baada ya kichwa hicho kuna maelezo yaliyotolewa kwa Kiingereza ‘*Rate our urban water supply*’ (Darajisha usambazaji wetu wa maji mijini) kisha kuna majibu ya kuchagua ambayo yameandikwa kwa Kiingereza *Excellent* (Bora sana), *Fair* (Wastani) na *Poor* (Mbaya). Baada ya

majibu hayo kuna kisanduku chenye maandishi ‘*submit your vote*’ (Tuma kura yako). Hapa mtumiaji mwenye uelewa wa lugha zote mbili ndiye atakayepata taarifa husika kwa ukamilifu. Kwa mtumiaji anayeelewa Kiswahili pekee atapata ujumbe uliotolewa kwa Kiswahili na kwa anayeelewa Kiingereza pekee atapata ujumbe uliotolewa kwa Kiingereza. Mfano mwingine ni kwenye ukurasa wa Kiingereza wa tovuti ya Wizara ya Habari, Utamaduni, Sanaa na Michezo (www.habari.go.tz). Katika ukurasa huo kuna kijishemu chenye kichwa cha habari ‘*sisi ni nani*’ ambacho kinatoa ufafanuzi kuhusu uanzishwaji pamoja na muundo wa wizara hiyo. Ingawa ukurasa ni wa Kiingereza, maelezo hayo yametolewa kwa Kiswahili. Hivyo, taarifa hizo zitawafikia watumiaji wenye uelewa wa Kiswahili.

Matumizi hayo ya lugha mseto (Kiswahili na Kiingereza) kwenye tovuti yanaweza kuwa kikwazo cha usambazaji wa taarifa mbalimbali kwa umma wa ndani na nje ya Tanzania. Mathalani, tafiti mbalimbali zimedhihirisha kwamba Kiswahili ndiyo lugha kuu ya mawasiliano nchini Tanzania ikilinganishwa na Kiingereza. Lugha hiyo inaeleweka kwa zaidi ya asilimia tisini (90%) ya Watanzania wote ilhali Watanzania wanaomudu vizuri Kiingereza hawazidi asilimia tano (05%) (Brock-Utne, 2000; Mekacha, 2011). Hivyo, taarifa ambazo zimetolewa kwa kuchanganya Kiswahili na Kiingereza hazitawafikia kwa ukamilifu Watanzania ambao hawana uelewa wa Kiingereza. Kadhalika, matumizi ya tovuti siyo kwa Watanzania peke yake bali umma wa nje ya Tanzania ambao pengine hauna uelewa wa Kiswahili. Wapo wageni ambao wangependa kupata taarifa mbalimbali, kama vile jinsi ya kupata vibali vya kuishi na kufanya kazi nchini Tanzania. Taarifa hizo hawatazipata kwa ukamilifu kwa kutumia lugha mseto.

Hivyo basi, ili taarifa zinazotolewa kwenye tovuti ziweze kuufikia umma mpana wa ndani na nje ya Tanzania, matumizi ya lugha yanahitaji kuboreshwa zaidi. Kwenye kurasa za Kiswahili za tovuti, taarifa zote zitolewe kwa Kiswahili ili wanaoelewa lugha hiyo wapate taarifa zilizokamilika. Vivyo hivyo, kwa upande wa kurasa za Kiingereza, lugha ya Kiingereza itumiwe kutoa taarifa zote zilizomo kwenye tovuti ili wanaoelewa lugha hiyo waweze kupata taarifa zote kwa ukamilifu. Maboresho haya yanaweza kufanywa kwa kuwatumia wataalamu mahiri wa lugha ambao wanaweza kutafsiri taarifa mbalimbali kutoka Kiswahili kwenda Kiingereza na kinyume chake.

4.0 Hitimisho

Utafiti huu umechunguza mitindo ya matumizi ya lugha katika tovuti za serikali nchini Tanzania na athari zake katika usambazaji wa taarifa kwa umma. Kwa kutumia Mkabala wa Reh (2004) unaohusu aina za maandishi ya kijamiilughaulumbi, tovuti za serikali zimedhihirika kutawaliwa na matumizi ya lugha mseto (Kiswahili na Kiingereza) yaliyopo katika mtindo wa ujalizaji. Mtindo huu ni faafu kwa umma wenye uelewa wa lugha zote mbili kwani utapata taarifa

zote za kwenye tovuti kwa ukamilifu. Aidha, kwa umma ambao hauna uelewa wa lugha mojawapo, taarifa hazitaufikia umma huo kwa ukamilifu.

Hivyo basi, kwa kuwa tovuti ni njia mojawapo ambayo serikali inaitumia kuwasiliana na wananchi wake, matumizi ya lugha hayana budi kuboreshwa. Taarifa zote katika kurasa za Kiswahili zitolewe kwa Kiswahili. Pia, lugha ya Kiingereza itumiwe kutolea taarifa zote zinazotakiwa kuwapo katika kurasa za Kiingereza. Ikumbukwe kwamba matumizi ya tovuti hizo siyo kwa umma wa Tanzania pekee bali hata kwa wageni kutoka nchi mbalimbali duniani kote ambao wanaweza wasiwe na uelewa wa Kiswahili. Matumizi sahihi ya lugha katika tovuti yataleta usawa wa upataji wa taarifa miongoni mwa wananchi na hata kwa umma wa nje ya Tanzania. Maboresho haya ya matumizi ya lugha yanaweza kufanywa na wataalamu mahiri wa lugha husika.

Marejeleo

- Asiimwe, E. N. and Lim, N. (2010). Usability of Websites in Uganda, *Electronics Journal of e-Government*, 8:1-2.
- Backhaus, P. (2007). *Linguistic Landscapes: A Comparative Study of Urban Multilingualism in Tokyo*. Clevedon: Multilingual Matters.
- Brock-Utne, B. (2000). *Whose Education for All? Recolonization of the African Mind*. New York: Falmer Press.
- Bwenge, C. (2009). "Language Choice in Dar es Salaam's Billboards." In F. Mc Laughlin (ed.), *The Languages of Urban Africa*. London: Continuum. Pp. 152 – 177.
- CIPESA (2015). ICT Governance in Tanzania - Policies and Practice. *CIPESA Research Series*. No 07/15.
- Kaaya, J. (2004). Implementing e-Government Services in East Africa: Assessing Status through Content Analysis of Government Websites, *Electronic Journal of e-Government*, 2(1): 39 - 54.
- Kidami, R. P. (2018). Uhusuano wa Kiswahili na Kiingereza katika Muktaadha wa Kimandhari-lugha Nchini Tanzania: Uchunguzi Kifani wa Eneo la Mlimani City Jijini Dar es Salaam, *Utafiti*, 13(1): 146 - 162.
- King'ei, K. (2010). *Misingi ya Isimujamii*. Dar es Salaam: TUKI.
- Netchaeva, I. (2002). E-Government and E-democracy: A Comparison in the North and South, *The International Journal for Communication Studies*, 64(5): 467 - 477.
- Mtebe, J. S. and Kondoro, A. W. (2017). Accessibility and Usability of Governments Website in Tanzania, *The African Journal of Information System*, 9(4): 260 - 279.
- Magayane A. A., Mokua J. K. & Lanrong, Y. (2016). Evaluation of the Current Status of e-government Implementation in Tanzania: Government Website Perspective, *ACSIIJ Advances in Computer Science*, 5(2): 47 - 55.

- Mekacha, R. D. K. (2011). *Isimujamii: Nadharia na Mukdadha wa Kiswahili*. Dar es Salaam: TUKI.
- Mwakyusa, L. T. (2015). Assessment of the Effectiveness of e-Government Initiatives in Public Administration: Critical Look at Dar es Salaam City Council, Tanzania. MA Dissertation, The Open University of Tanzania.
- Mwansoko, H. J. M. (1991). *Mitindo ya Kiswahili Sanifu*. Dar es Salaam: Dar es Salaam University Press.
- Petzell, M. (2012). The Linguistic Situation in Tanzania, *Moderna Språk*, 1:134 - 144.
- Reh, M. (2004). Multilingual Writing: A Reader Oriented Typology - with examples from Lira Municipality (Uganda), *International Journal of the Sociology of Language*, 170: 1 - 41.
- Roy-Campbell, Z. and Qorro, M. (1997). *The Language Crisis in Tanzania: The Myth of English Versus Education*. Dar es Salaam: Mkuki na Nyota Publishers.
- Rubagumya, C. (1990). "Languages in Tanzania." In C. Rubagumya (ed.), *Language in Education in Africa*. Clevedon: Multilingual Matters Limited. Pp. 5 - 14.
- Sæbø, Q. (2012). E-government in Tanzania: Current Status and Future Challenges, *International Conference on Electronic Government*, Kristland, Norway.
- Silcock, R. (2001). What is e-Government? *Parliamentary Affairs*, 54: 88 - 101.
- Verkijika, S. F. and De Wet, L. (2018). A Usability Assessment of e-government Websites in Sub-Saharan Africa, *International Journal of Information Management*, 39: 20-29.